

ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ

Коцкулич В.В.,

*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

В юридичній джерельній базі зустрічається багатогранність визначень суддівського розсуду, однак більшість з них практично ідентичні за змістом та своєю сутністю, оскільки передбачають тотожні тлумачення досліджуваної дефініції. З'ясовуючи суть розсуду, науковці, як правило, застосовують терміни «альтернатива вибору», «можливість вибору», «свобода вибору» та інші.

Свобода, в загальноприйнятному значенні - це «можливість прояву суб'єктом своєї волі на основі усвідомлення законів розвитку природи і суспільства» [1,с.347]. Свобода вибору жодним чином не означає вседозволеності (свавілля). Вона не скасовує відповідальності перед суспільством та почуття обов'язку. Більш того, вона передбачає усвідомлення наслідків своїх дій.

Англійська фраза *at (one's) discretion* (на власний розсуд) вперше засвідчена в 1570 році в значенні «право вирішувати чи судити» ; з цього ж періоду часу розглянутий термін використовується в англійській мові для позначення віку, з якого людина вважається відповідальною за свої вчинки (*the age of discretion*). Етимологічно англійське слово «*discretion*» походить від англійського «*dyscrecyun*» , що позначає внутрішнє вміння розрізняти, яке в свою чергу утворилося від старофранцузького *discrecion* або безпосередньо від пізньолатинського *discretionem* (*discretio*), що за одним з перекладів означає «наділення повноваженням визначати відмінності». [2,с.68].

Суддя Гарі Едвардс (Сполучені штати Америки) вважає, що сьогодні феномен здійснення суддівського розсуду мав би бути настільки вичерпно вивченим, що заслуговував би не більше, ніж на незначну згадку щодо нього в ході підготовки до розгляду спірного питання. Дослідник ставить надзвичайно важливе завдання, вирішення якого турбує сучасних науковців, що займаються проблематикою суддівського розсуду, а саме, «як часто, і в якій мірі сучасні судді відчують себе «обмеженими» при вирішенні справи?». Едвардс зауважує, що при розгляді певної кількості справ, значну частину з них можна оцінити, як однозначні, і як такі, вирішення яких представляється очевидним. Однак, якщо припустити, що розглядається 200 судових справ на рік, суддя відчуває себе «тісно зв'язаним» при ухваленні рішення у понад 100 з цих випадків. Спори, що потрапляють в першу категорію, допускають лише одну «правильну відповідь». В інших випадках суддя відчуває, що може і повинен здійснювати вирішення спору «на свій розсуд». [3,р.386].

Використовуючи статистику, американський правник зазначає, що від п'яти до п'ятнадцяти відсотків суперечок, що вирішуються в судовому порядку, передбачають, що після розгляду суті справи, а також відповідних правових матеріалів, виявляється, що конкуруючі аргументи, взяті з окремих джерел, є рівносильними. Іншими словами, тільки в тих небагатьох випадках, суддею відчувається, що справедливе застосування закону у відповідності до фактичних обставин справи, дозволяє йому розглядати справу, керуючись значною мірою своїм розсудом. [4,р.361].

Браян Лейтер (Brian Leiter) виділяє дві сім'ї теорій прийняття судового рішення, теорій про те, як судді приймають або повинні приймати рішення у справах. Перша з них -це «теорія формалістів», які стверджують, що 1) закон «раціонально» детермінований, тобто, є всі правові підстави для того, щоб прийняти єдине законне рішення; 2) рішення, таким чином, є незалежним від інших міркувань, тобто, суддя

може прийняти його без залучення неправових нормативних принципів моралі або політичної філософії. Науковець наголошує, що «формалізм» іноді пов'язують з ідеєю, що судові рішення не містять нічого, окрім певних «механічних» суджень, що базується на силіогізмі. Другу теорію прийняття судового рішення вчений називає «вульгарний формалізм», щоб підкреслити, що це не ідея, до якої потрібно прагнути. Дедуктивне міркування з точки зору моделі силіогізму, на думку вченого, являє собою особливість добре розвиненої судової думки. [5,р.2].

Відразу зауважимо, що значна частина науковців стверджує про відмінність між категоріями «судовий» та «суддівський» розсуд. Ми, в свою чергу, поділяємо таку позицію, оскільки вже з етимологічного дослідження та морфології дефініцій впливає, що прикметники «судовий» та «суддівський» є похідними від різних слів (так за українським правописом визначається походження слів та їх лексичне значення). Відтак, суддівський розсуд здійснює суддя, а судовий, відповідно, суд. З наведеного робимо висновок, що судовий розсуд є значно ширшим і більш узагальненим правовим явищем. З точки зору доцільності ми досліджуємо розсуд у вузькому значенні, як повноваження окремого судді приймати правове рішення у конкретній судовій справі.

А. Барак визначив суддівський розсуд як владу, якою наділений суддя для того, щоб вибрати рішення з ряду законних варіантів, які ґрунтуються на вирішенні трьох основних питань. Перше — це факти. Суддівський розсуд вибирає з сукупності фактів ті, які здаються необхідними для вирішення конфлікту. Друга область — це застосування даної норми. Суддівський розсуд вибирає з різних методів застосування, які даються нормою, один, який вважає найбільш доцільним. Третя область розсуду полягає у визначенні самої норми (суддівський розсуд вибирає одну з нормативних можливостей застосування) [6, с.20].

Радутная Н.В. поділяє цю думку і наголошує, що розсуд судді як явище знаходиться у тісному зв'язку з тлумаченням конкретних норм права та вибором одного варіанту із кількох альтернатив. Звичайно, здійснення суддівського розсуду при таких умовах обмежується вимогами правової системи і передбачає дії судді лише в цих рамках. Однак, при виборі варіанту з кількох можливих суддя використовує свій суб'єктивний потенціал – особистий досвід і світогляд. Поєднання цих факторів і тлумачення основ права, правових принципів створює умови дозволу навіть складних правових ситуацій. Як засоби їх вирішення можуть бути використані і моральні категорії. [7].

Цілком протилежну позицію відстоює професор Дворкін. На думку науковця кожна судова справа має лише один законний варіант вирішен-

ня. Таким чином, Дворкін розглядає поняття суддівського розсуду дещо в іншому значенні, ніж зазначено нами попередньо. Професор не заперечує той факт, що часто суду приходится розглядати складні ситуації, для вирішення яких необхідно добре зважувати усі обставини та аспекти спору. Однак, науковець переконаний, що в кінцевому результаті суд на основі діючого законодавства прийме єдине правове рішення. [8, р.165]

А.Т. Боннер зазначає, що під розсудом органів державної влади, і суду, зокрема, слід розуміти таку їх діяльність з відшукування оптимального рішення в загальних рамках закону, яка обумовлена поставленими перед ним завданнями, відповідає інтересам держави і суспільства та заснована на позиціях об'єктивної дійсності. [9,с.32] Дане визначення досліджуваного поняття передбачає, що суддя має свободу прийняття будь-якого рішення, однак лише у межах, визначених законодавством держави, а точніше, лише у межах однієї правової норми.

Суддівський розсуд являє собою особливе правове явище і є присутнім у кожній правовій державі. Здійснюючи оцінку доказів, суддя приймає вмотивоване судове рішення, яке за його внутрішнім переконанням та правовими аспектами буде правильним і справедливим. У цьому проявляється соціальна значимість судової діяльності – вплив на долі людей, внесок у судову практику та у формування і розвиток національної системи судочинства в цілому.

Список використаної літератури:

1. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – Москва: НЛО. Шведова, 1996. – 704 с.
2. Шевцов С. Г. Усмотрение, произвол, убеждение: лингвистический, доктринальный и законодательный подходы / С. Г. Шевцов. // ЕврАзЮж. – 2011. – №11. – 142 с.
3. Edwards. The Role of a Judge in Modern Society: Some Reflections on Current Practice in Federal Appellate Adjudication / Edwards. // Clev. St. L. Rev.. – 1984. – №32. – P. 385-388.
4. Edwards. Discretion and Judicial Decision: The Elusive Quest for the Fetters that Bind Judges / Edwards. // COLUM. L. REV. – 1975. – №75. – P. 359-363.
5. Leiter B. Legal Formalism and Legal Realism: What Is the Issue? / B. Leiter. – Chicago: Public Law and Legal Theory Working Papers, 2010. – 32 p. – (University of Chicago Law School).
6. Барак А. Судейское усмотрение(перевод с англ.) / А. Барак. – Москва: Норма, 1999. – 79 с.
7. Потапенко С. В. Правовые пределы судейского усмотрения в гражданском судопроизводстве [Электронный ресурс] / С. В. По-

тапенко // Вестник арбитражного суда Северо-Кавказского округа. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://pro-sud-123.ru/science/publications/pravovye-predely-sudeyskogo-usmotreniya-v-grazhdanskom-sudoproizvodstve/>.

8. Dworfctn. Natural Law Revisited / Dworfctn., 1982. – 168 p.
9. Боннер, А.Т. Применение закона и судебное усмотрение / А.Т. Боннер // Советское государство и право. -1979.-№ 6.- С. 35.